

მთიანი ტერიტორიების გეოგრაფიული სპეციფიკა და ტურისტულ-რეკრეაციული გამოყენების თავისებურებები

სანდრო გოგოლაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის დოქტორანტი
თბილისი, საქართველო
san.gogoladze@gmail.com

ანოტაცია

მთები წარმოდგენილია ყველა კონტინენტზე. ისინი ერთმანეთისგან განსხვავდებიან მდებარეობის, ფართობის, სიმაღლის, ოროგრაფიის, ბუნებრივი პირობების, სიმაღლებრივი სარტყლურობის, ბარიერული თვისებების, გეოპოლიტიკური განვითარების დონის და სხვა არაერთი მაჩვენებლის მიხედვით.

მსოფლიოს მთიანი ტერიტორიების უდიდესი ნაწილი ცნობილია მკაცრი კლიმატური პირობებით, მინის რესურსების სიმწირით, სუსტად განვითარებული ინფრასტრუქტურით, დაბალი შემოსავლით და განვითარების უპერსპექტივობით. თუმცა არის ადგილები (ევროპა, ჩრდილოეთ ამერიკა), სადაც მთებში მცხოვრები მოსახლეობა თავს კომფორტულად გრძნობს, რადგან აქ მიმზიდველი სოციალურ-ეკონომიკური გარემოა შექმნილი.

მთები ჯერ კიდევ გამოირჩევიან ჯანსაღი ეკოლოგიური გარემოთი, მტკნარი წყლის უდიდესი რესურსებით, ბიოლოგიური და ლანდშაფტური მრავალფეროვნებით, კულტურული და ბუნებრივი მცენარეულობის ენდემური სახეობებით, სოფლის მეურნეობის, არქიტექტურის, ეთნოკულტურის განუმეორებელი და საინტერესო ფორმებით. მიუხედავად მიმზიდველობისა, მთიანი ტერიტორიების უდიდეს ნაწილში მოსახლეობა უკიდურესად გაჭირვებულია და თითქმის სრულ იზოლაციაში ცხოვრობს. ფართო მასშტაბებს მიაღწია მიგრაციულმა პროცესებმა, რის გამოც, არაერთ მთიან რეგიონს გაუდაბურება ემუქრება. ამგვარ ვითარებაში თანამედროვე მსოფლიოში აქტიურად მსჯელობენ მთიანი ტერიტორიების მდგრადი განვითარების აუცილებლობაზე, რაც უზრუნველყოფს მომავალი თაობებისთვის ხელსაყრელი სოციალური, ეკონომიკური და ეკოლოგიური გარემოს ფორმირებას.

მთები, ტურიზმის განვითარების პოტენციალის თვალსაზრისით, გამორჩეულია მთელ მსოფლიოში. აქ ადამიანს განუმეორებელი ბუნება, ეთნიკური და კულტურული მრავალფეროვნება, მინერალური და სასმელი წყალი, ეფექტური პეიზაჟები და ეკოლოგიურად სუფთა კვების პროდუქტები იზიდავს.

წინამდებარე სტატიაში განხილულია მთიანი ტერიტორიების გეოგრაფიული სპეციფიკისა და ტურისტულ-რეკრეაციული გამოყენების თავისებურებები, მთიანი ტერიტორიების ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსების შეფასება, მთის ტურიზმის თავისებურებები, და, მთიანი ტერიტორიების ტურისტულ-რეკრეაციულ ათვისებასთან დაკავშირებით, მოყვანილია შვეიცარიის მაგალითი.

საკვანძო სიტყვები: მთიანი ტერიტორია, გეოგრაფიული სპეციფიკა, ტურიზმი, რეკრეაცია.

GEOGRAPHICAL SPECIFICITY OF MOUNTAINOUS AREAS AND PECULIARITIES OF TOURIST-RECREATIONAL USE

Sandro Gogoladze

PhD student of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Tbilisi, Georgia

san.gogoladze@gmail.com

ANNOTATION

Mountains are presented on all continents. They are different in location, area, height, orography, natural conditions, elevation, barrier properties, geopolitical development levels, and many other indicators.

Most mountainous areas in the world have severe climatic conditions and scarce soil resources, poorly developed infrastructure, low incomes and poor developmental prospects. However, at some places in the world (Europe, North America), where the mountain dwellers feel comfortable, as they have quite attractive social-economic environment in the mountains.

The mountains still maintain sound ecology, bulk of fresh water resources, biological and landscape diversity, endemic species of cultural and natural vegetation and unique and interesting forms of agriculture, architecture and ethnic culture. Despite such attractiveness in the mountains, the mountain dwellers mostly live in extreme poverty and almost in total isolation. The migration processes have reached large scales and as a consequence, more than one mountain regions face a threat of depopulation. In such a situation, the need for sustainable development of mountainous regions has become an urgent issue of the modern world. Sustainable development will help create favorable social, economic and ecological environment for the future generation.

Mountains are characterized by the potential of tourism development around the world. There people are attracted to the unique nature, ethnic and cultural diversity, fresh mineral and drinking waters, efficient landscapes and natural food products.

The article discusses the geographical specificity of mountainous areas and the peculiarities of tourist-recreational use, the assessment of tourist and recreational resources of mountainous areas, the peculiarities of mountain tourism and gives the example of Switzerland in the tourist-recreational development of mountainous areas.

Key words: *Mountainous area, Geographical specifics, Tourism, Recreation.*

შესავალი

თემის აქტუალობა უკავშირდება რამდენიმე მომენტს. თანამედროვე მსოფლიოში მთიანი ტერიტორიები არაერთი პრობლემისა და გამოწვევის წინაშე დგას (მოსახლეობის დეპოპულაციის პროცესი, მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური ფონი, ახალი დაცული ტერიტორიების შექმნა, მსხვილი ენერგეტიკული პროექტები და სხვ.), რომლებიც საჭიროებს კომპლექსურ მიდგომას და გადაწყვეტას. საქართველო, როგორც მთიანი ქვეყანა, ამ თვალსაზრისით, გამონაკლისი არ არის. შესაბამისად, მთიანი ტერიტორიების კვლევა ჩვენი ქვეყნის თანამედროვე სამეცნიერო სისტემის უმნიშვნელოვანესი გამოწვევაა.

წინამდებარე სტატიის მიზანია მსოფლიოს მთიანი ტერიტორიების გეოგრაფიული სპეციფიკისა და ტურისტულ-რეკრეაციული გამოყენების თავისებურებების მიმოხილვა, რასაც დაეფუძნება მომავალი კვლევები აღნიშნული მიმართულებით. მსოფლიოს მთიანი ტერიტორიების შესწავლა და მათი გამოცდილების გაზიარება, საშუალებას მოგვცემს, აღნიშნული ცოდნა გამოვიყენოთ საქართველოს მთიანი რეგიონების მიმართ, რადგან ჩვენი ქვეყნის მთიან რეგიონებში უმძიმესი სოციალურ-ეკონომიკური და დემოგრაფიული ვითარებაა შექმნილი, რისი აღმოფხვრაც ერთ-ერთი ყველაზე დიდი გამოწვევაა.

უკანასკნელ ათწლეულებში მსოფლიოს მთიან რეგიონებში გაიზარდა ბუნებრივი და ეთნოკულტურული ფასეულობებით დაინტერესება. დაცული ტერიტორიები ფართოდება და ახალი იქმნება, რასაც, გარკვეულწილად, მოსახლეობის მიგრაცია და “თავისუფალი” არელების არსებობა უწყობს ხელს (ელიზბარაშვილი, 2018).

ამასთან, მთებში ბუნებრივი რესურსების ინტენსიურმა გამოყენებამ გლობალური ხასიათის პრობლემები გამოიწვია: სუბალპური და ალპური ლანდშაფტების „გადაძოვება“, მთის მცენარეულობის შემცირება, ეროზიული და ნიადაგის ჰუმუსოვანი ფენის გადარეცხვა, წყლის რესურსის შემცირება, ეკოლოგიური კორიდორების შეზღუდვა, გაუმართავი ინფრასტრუქტურა და ადგილობრივთა ცხოვრების დაბალი დონე. შემცირდა და ზოგან განახევრდა (პამირი, ტიან-შანი) ტყიანობის მაჩვენებელი, რომელთა ეკოლოგიური დანიშნულებაც განუსაზღვრელად დიდია, მათ აქვთ ნიადაგდაცვითი, წყალდაცვითი, წყალდიდობის, წყალმოვარდნის და გეოდინამიკური პროცესების შემაფერხებელი, ჯანსაღი გარემოს შემქმნელი და ბიომრავალფეროვნების შენარჩუნების უნარი. მნიშვნელოვანი ფაქტორია ადამიანის ტექნოგენური საქმიანობა, რომელიც დიდ პრობლემებს უქმნის წყლის რესურსების რეგულირებას. ეს უფრო მეტად იგრძნობა არიდულ რეგიონებში (ელიზბარაშვილი, 2016).

მიუხედავად არაერთი გამოწვევისა, მთის ტურიზმი სულ უფრო პოპულარული ხდება თანამედროვე მსოფლიოში. გამოირჩევა სპორტული, ეკოლოგიური, ექსტრემალური და სამედიცინო (სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი) სახეობები.

კვლევის მეთოდები

წინამდებარე სტატიაზე მუშაობისას, ძირითადად, გამოყენებულ იქნა სამეცნიერო ლიტერატურის ანალიზის მეთოდი (ლიტერატურული მეთოდი), დამუშავდა როგორც ქართული, ისე ინგლისურენოვანი ლიტერატურა, გამოვიყენეთ სტატისტიკური, შედარებითი, გეოგრაფიული ანალიზისა და შეფასების მეთოდები.

გარდა ამისა, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა (თსუ) და ბერნის (შვეიცარია) უნივერსიტეტის გარემოსა და განვითარების ცენტრს (Centre for Development and Environment - CDE) შორის გაფორმებული ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმის ფარგლებში 2018 წლის მარტში გაიმართა ორკვირიანი საველე-სასწავლო კურსი და ვორქშოფი ბერნის უნივერსიტეტსა და სამთბო-სათბილამურო კურორტ კანდერშტაგში (ბერნის კანტონი). შვეიცარიაზე წარმოდგენილი ინფორმაცია მოპოვებული და დამუშავებულია აღნიშნული საველე-სასწავლო კურსისა და ვორქშოფის ფარგლებში.

შედეგები

1. მთიანი ტერიტორიების ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსების შეფასება

მთები განსაკუთრებით მდიდარია რეკრეაციული რესურსებით, კერძოდ, ეფექტური და ულამაზესი პეიზაჟებით, ესთეტიკური ადგილებით, სუფთა და გამჭვირვალე ჰაერით, მრავალფეროვანი მცენარეულობით და ცხოველთა სამყაროთი. მთები ერთდროულად წარმოადგენს ცოცხალი სამყაროს არაერთი სახეობის ბუნებრივ თავშესაფარს და კორიდორს. მისი მემკვიდრეობით ხორციელდება ბარისა და მაღალი მთის ცხოველთა თავმოყრა, შერევა და გადაადგილება სხვადასხვაგვარი გეოგრაფიული არეალის მიმართულებით.

სანამ უშუალოდ ვისაუბრებთ ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსების შეფასებაზე, უნდა განვმარტოთ, რა არის თავად ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსი.

ნაშრომში “მსოფლიოს ტურიზმის გეოგრაფია” (კონსპექტი), პირველი ნაწილი (2018), ნათქვამია, რომ “ტურიზმი და რეკრეაცია განეკუთვნება მეურნეობისა და ადამიანის საქმიანობათა იმ ჯგუფს, რომელიც მკვეთრად გამოხატული რესურსული ორიენტაციით ხასიათდება, რითიც ჰგავს მომპოვებელ, ტყისა და სოფლის მეურნეობას, მეთევზეობას.

ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსი (ტრრ) არის ბუნებრივი, ბუნებრივ-ტექნიკური და სოციალურ-ეკონომიკური გეოსისტემები და მათი ელემენტები, რომლებიც არსებული ტექნიკური და მატერიალური შესაძლებლობების პირობებში შეიძლება გამოვიყენოთ ტურისტულ-რეკრეაციული მეურნეობის ორგანიზებისთვის.

წარმოშობის მიხედვით ტრრ იყოფა ბუნებრივ (თავისთავად არსებული) და ანთროპოგენურ (ადამიანის მიერ შექმნილი) რესურსებად. ბუნებრივი ტრრ ისტორიული კატეგორიაა. როგორც ბუნებრივი წარმონაქმნები, ისინი ტურისტულ-რეკრეაციული მეურნეობის განვითარებამდეც არსებობდნენ. მოგვიანებით, საზოგადოებრივი მოთხოვნილებების სტრუქტურის განვითარებასა და შეცვლასთან, ასევე - ტურისტულ-რეკრეაციული მოთხოვნილებების ჩამოყალიბებასთან ერთად გაჩნდა მათი შესწავლის, შეფასებისა და საექსპლოატაციოდ გამოყენების აუცილებლობა. ამის შედეგად ბუნებრივი პირობები გადავიდა ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსის კატეგორიაში (პავლიაშვილი, 2018).

ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსების კომპლექსში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავიათ ანთროპოგენურ ტრრ-ს. ზოგიერთი მკვლევარი მათ კულტურულ-ისტორიულ რესურსებს ან კულტურულ მემკვიდრეობას უწოდებს. ამ ტიპის რესურსებს განსაკუთრებული შემეცნებითი და აღმზრდელობითი ფუნქციის შესრულება შეუძლიათ. ანთროპოგენური ტრრ იყოფა მატერიალურ და სულიერ რესურსებად. მატერიალური ტრრ მოიცავს წარმოების ყველა საშუალებასა და საზოგადოების სხვა მატერიალურ ფასეულობებს მისი განვითარების ყოველ ისტორიულ სტადიაზე, რომლებსაც შეუძლიათ ადამიანების შემეცნებითი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება. სულიერ ტურისტულ-რეკრეაციულ რესურსებს კი განეკუთვნება საზოგადოების ნებისმიერი მიღწევა განათლებაში, მეცნიერებაში, ხელოვნებაში, სახელმწიფოებრივ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, შრომასა და ყოფაში” (პავლიაშვილი, 2018).

პროფესორი ნოდარ ელიზბარაშვილი თავის წიგნში “გამოყენებითი გეოგრაფიის საფუძვლები” (2016) განმარტავს ტურისტულ-რეკრეაციული პოტენციალის არსს და აყალიბებს მისი შეფასების კრიტერიუმებს. მისი აზრით, ტერიტორიის საკურორტო-რეკრეაციული პოტენციალის შეფასება უკავშირდება რამდენიმე აქტუალურ საკითხს. მათ შორის მნიშვნელოვანია: რეკრეაციული პოტენციალის (რესურსების) კომპლექსური შეფასება, მათი სრულყოფილი გამოყენება, გარემოს დაცვა და რეკრეაციული ობიექტის მატერიალური და სოციალურ-ეკონომიკური შესაძლებლობის განსაზღვრა მასზე მაქსიმალური მოთხოვნის შემთხვევაში (ელეზბარაშვილი, 2016).

საკურორტო-რეკრეაციული პოტენციალის შეფასებისას საყოველთაოდ მიღებული კრიტერიუმი არ არსებობს, რადგან მას კომპლექსური ხასიათი აქვს და საკმაოდ რთული სამეცნიერო-პრაქტიკული სახის ამოცანაა. სიტუაცია უფრო რთულდება კონკრეტული ლოკაციის შემთხვევაში, ხოლო სახელმწიფოს დონეზე უფრო მარტივია რეკრეანტთა დინამიკისა და საბიუჯეტო შემოსავლებზე დაკვირვება, ეთნოგრაფიული თავისებურებების გამოყოფა,

ისტორიულ-კულტურული მრავალფეროვნება და სხვ. თუმცა ზოგიერთ შემთხვევაში კონკრეტული ლოკაცია უფრო მაღალი დეტალიზაციითაც შეიძლება იყოს განხილული (ელიზბარაშვილი, 2016).

2. მთის ტურიზმის თავისებურებები

ევროპელი ავტორების კრებულში - “Tourism in Mountain Regions: Hopes, Fears and Realities” (2014) ნათქვამია, რომ ტურიზმის განვითარებაში უდიდესი მნიშვნელობა აქვს მთიან რეგიონებს. მათი თქმით, მთები ძველი დროიდან ტურიზმის ადგილსამყოფელს წარმოადგენდა. მაგალითად, ალპები, მე-18 საუკუნეში ინგლისელი არისტოკრატების დასასვენებელი ადგილი იყო. გარდა ამისა, ჩინეთსა და იაპონიაში მთის ლანდშაფტებს განსაკუთრებული ღირებულება ენიჭებოდა. დღესდღეობით არ არსებობს მსოფლიოში რეგიონი, სადაც მთიან ლანდშაფტებს განსაკუთრებულად არ აღიარებდნენ. მთის ლანდშაფტის მახასიათებლები უკვე აქტივად იქცა: მაგალითად, თოვლი სათხილამურო სპორტისთვის, ადგილობრივი მოსახლეობის კულტურული მრავალფეროვნება, მინერალური და ცხელი წყაროები, ბიოლოგიური და გეოლოგიური მრავალფეროვნება, უნიკალური გეოლოგიური ფორმაციები და მცენარეთა მრავალფეროვნება, ენდემურ ცხოველთა ჯიშები (მაგალითად, მთის ლომები, პანდები, ჯიხვები და სხვ.)... ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი რესურსი კიდევ უფრო დიდ მნიშვნელობას შეიძენს, რადგან ურბანიზაციას აქვს მზარდი ეფექტი ჩვენი ცხოვრების სტილზე, რაც ხელს უწყობს ტურიზმისა და მოგზაურობის ზრდას.

მთის ტურიზმის დონის განსაზღვრა არ არის მარტივი ამოცანა. ხელმისაწვდომი სტატისტიკური მონაცემების სისწორე როგორც საერთაშორისო, ისე შიდა ტურიზმისათვის, განსხვავდება მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონსა და ქვეყანაში. ბევრ შემთხვევაში ზოგადი სურათის აღწერა ხელმისაწვდომია, მაგრამ შეფასება - საკმაოდ რთული და არაზუსტი. მაგალითად, UNEP (United Nations Environment Programme) მთის ტურიზმის წილს მთლიან ტურიზმში აფასებს 15%-დან 20%-მდე. თუმცა, ხელმისაწვდომი მონაცემების მიხედვით, ამგვარი შეფასება ფარავს ზოგიერთ ექსტრემალურ მაჩვენებელს, რომელიც ახასიათებს მსოფლიოს ზოგიერთ რეგიონს, განსაკუთრებით, ალპებს, კლდოვან მთებსა და იაპონიას, რომლებსაც ათობით მილიონი ტურისტი სტუმრობს მაშინ, როცა, ზოგიერთ ადგილას, მაგალითად, ინდონეზიაში, ცენტრალურ მექსიკასა და საჰელის რეგიონში ბევრად უფრო ცოტა ტურისტია. სხვადასხვა საერთაშორისო კვლევების საფუძველზე გამოვლენილია ტურიზმთან დაკავშირებული მრავალი გამოწვევა, რომლებიც ეხება არა მარტო ტურიზმის განვითარებას, არამედ მდგრად ეკონომიკურ, სოციალურ-კულტურულ და ეკოლოგიურ განვითარებას.

პირველ ყოვლისა, ტურიზმის განვითარებასთან დაკავშირებული მოლოდინი საკმაოდ დიდია და მკვეთრად განსხვავდება რეგიონების მიხედვით, რაც ასევე დამოკიდებულია დაინტერესებულ მხარეებზე. ტურიზმმა ძალიან დიდი სარგებელი მოუტანა იმ მთიან რეგიონებს, რომლებიც პიონერები იყვნენ ტურისტების მიღებაში. ამ სარგებელში იგულისხმება ინფრასტრუქტურის განვითარება, ახალი სამუშაო ადგილების და ბიზნესის შექმნა, „გახსნილობა“ გარესამყაროსადმი და განსხვავებული გამოცდილება. ათწლეულების (ზოგიერთ შემთხვევაში კი - საუკუნეების) განმავლობაში სხვადასხვა რეგიონსა და ქვეყანაში, კერძოდ, ევროპაში, ჩრდილოეთ ამერიკაში, იაპონიაში, ჩილეში, არგენტინაში, ავსტრალიასა და ახალ ზელანდიაში მიღწეულმა წარმატებებმა დააიმედა მსოფლიოს სხვა რეგიონებიც, მაგალითად, პამირი, ტიან-შანი, საჰელი და ცენტრალური ანდები, სადაც მოგზაურობით უფრო მეტად დაინტერესდნენ დასავლელი და ადგილობრივი ტურისტები. თუმცა მთიანი რეგიონები ხშირად გამოირჩევიან საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურის გაუმართაობით, შესამჩნევია სოციალური, ეკონომიკური და პოლიტიკური მარგინალიზაცია, სახელმწიფო არ ენდობა პერიფერიულ მოსახლეობას ან მათ ნებას არ ითვალისწინებს... ყველაფერი ეს კი მთის მოსახლეობისთვის მნიშვნელოვანი ბარიერია მთის ტურიზმის განსავითარებლად.

კიდევ ერთი პრობლემა ის არის, რომ ტურისტების ცნობისმოყვარეობისა და დაინტერესებული მხარეების ინტერესების თანხვედრა არ იძლევა ტურიზმის განვითარების გარანტიას. მთის ტურიზმის განვითარება ერთდროულად მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული: ტურისტული ადგილის მიმზიდველობა, უსაფრთხოება და დაცულობა, ადგილობრივი მას-

პინძლების პროფესიონალიზმი, კაპიტალის ხელმისაწვდომობა და სხვ. ხშირ შემთხვევაში არ არსებობს საკმარისი კაპიტალი, რათა შეიქმნას ღირსშესანიშნავ ადგილებამდე მისასვლელი ინფრასტრუქტურა, ან თუნდაც მოხერხდეს ტურისტების დაბინავება. ეთნიკური და სასაზღვრო კონფლიქტები (მაგალითად, ქაშმირში), მკაცრი ასიმილაციის პოლიტიკა (როგორც განხორციელდა ცენტრალური აზიაში) საკმაოდ ხშირია მთიან რეგიონებში, რაც ზრდის არასტაბილურობას და ამცირებს მთიანი რეგიონების მიმზიდველობას როგორც ტურისტებისთვის, ისე - სხვა დაინტერესებული მხარეებისთვის. გარდა ამისა, ტურიზმის განვითარებისათვის გამოყენებული საშუალებები შესაძლოა ხელს არ უწყობდეს მის მდგრადობას. მაგალითად, ზოგიერთ შემთხვევაში პროექტები ხორციელდება ისე, რომ წინასწარ არ ფასდება მათი მოსალოდნელი გავლენა გარემოზე ან ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესებზე. ხშირად მთის ტურიზმის განვითარების ეფექტი ადგილობრივ ეკონომიკაზე ვერ ამართლებს მოლოდინს, რადგან მთლიანი მოგების უდიდესი წილი მცირე რაოდენობის მენილერებს რჩება, რომლებიც ხშირად არ არიან რეგიონის ადგილობრივი წარმომადგენლები. დაბოლოს: ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი გამოწვევაა ძალიან მაღალი კონკურენცია არა მარტო სხვადასხვა მთიან რეგიონს, არამედ მთიან რეგიონებს, დიდ ქალაქებსა და საზღვაო ტურისტულ ადგილებს შორის.

აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ მთიან რეგიონებში დაცული ტერიტორიების სიმრავლე არ არის მთის ტურიზმის მდგრადი განვითარების გარანტია. საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ დაცული ტერიტორიები გარემოს რესურსების შენარჩუნებასა და დაცვაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს და, თავის მხრივ, მსგავსი დაცული ტერიტორიები ტურისტთა ინტერესს ალვივებს. მიუხედავად ამისა, მთიანი რეგიონების დაცული ტერიტორიები მრავალი საფრთხის წინაშე დგას: ჭარბი გამოყენება ადგილობრივი მცხოვრებლების მიერ, რომლებსაც საშუალება აქვთ თუნდაც მცირე სარგებელი მიიღონ და ამ მიზეზით ვიზიტორებისთვის ასეთი ადგილების ხელმისაწვდომობაზე უარი განაცხადონ. მიუხედავად იმისა, რომ ტურიზმი ძალიან მნიშვნელოვანია ქვეყნის ეკონომიკის ზრდის, სიმდიდრის განაწილებისა და ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალური განვითარების თვალსაზრისით, იგი მოწყვლადი და მგრძნობიარეა რამდენიმე ფაქტორის მიმართ (მაგალითად, კლიმატის ცლილება, პოლიტიკური და ეკონომიკური კონფლიქტები, შიდაარასტაბილურობა და რესურსებისთვის კონკურენცია). შესაბამისად, ტურიზმი უნდა განვითარდეს იმ კონტექსტის შესაბამისად, რომ ტურიზმი არის კომპლექსური, პოლიტიზებული და გლობალიზებული. ამ თვალსაზრისით, კარგი მაგალითია ეირ მასივი (The Air Massif) ნიგერიაში. რამდენიმე ათეული წლის წინათ ეს იყო დიდი პოტენციალის მქონე ტურისტული ადგილი, მაგრამ დღესდღეობით იზოლირებულია სამოქალაქო ომის და ტერორიზმის გამო (Tourism in Mountain Regions: Hopes, Fears and Realities, 2014).

ყველა დადებითი მიზეზის გათვალისწინებით, ტურიზმის განვითარება მთიან რეგიონებში აუცილებლად უნდა ნახალისდეს, განსაკუთრებით, “სამხრეთის ქვეყნების” პერიფერიულ რეგიონებში. თუმცა, იქიდან გამომდინარე, რომ მთის გარემო და ადგილობრივი მოსახლეობა უფრო მეტად მოწყვლადია, აუცილებელია, ხელი შეეწყოს მთიანი რეგიონების მდგრად განვითარებას და ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესების გათვალისწინებას (Tourism in Mountain Regions: Hopes, Fears and Realities, 2014).

3. მთიანი ტერიტორიების ტურისტულ-რეკრეაციული ათვისება (შვეიცარიის მაგალითი)

ტურიზმის განვითარების პოტენციალით მთები მთელ მსოფლიოში გამორჩეულია. აქ ტურიზმის არაერთი სახეობაა განვითარებული, რომელთაგან აღსანიშნავია სპორტული, ეკოლოგიური, ექსტრემალური და სამედიცინო (სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი) სახეობები. რთული რელიეფური პირობები ხელს უწყობს მთებში ბიომრავალფეროვნების შენარჩუნებას, რაც მათ სიმალღებრივ განაწილებასთან ერთად უმნიშვნელოვანესი რესურსია შემეცნებითი (სამეცნიერო, საგანმანათლებლო) ტურიზმის განვითარებისთვის (ელიზბარაშვილი და სხვ., 2018).

როდესაც მთის ტურიზმზე ვსაუბრობთ, პირველ ყოვლისა, რა თქმა უნდა, გვახსენდება შვეიცარია, მსოფლიოს ერთ-ერთი ყველაზე მაღალგანვითარებული ქვეყანა.

შვეიცარია ტურიზმის კლასიკური ქვეყანაა, სადაც არცთუ დიდ ფართობზე თავმოყრილია ალპების მწვერვალები, ულამაზესი ტბები, ჩანჩქერები, კარგად მოვლილი ძველი ქალაქები, რომლებიც ინარჩუნებენ თავიანთ ისტორიულ სახეს და არქიტექტურული სტილის მრავალფეროვნებას.

ტურიზმი შვეიცარიისთვის შემოსავლის ერთ-ერთი მთავარი წყაროა, თუმცა შვეიცარიელები საზღვარგარეთ მოგზაურობისას თითქმის იმდენივეს ხარჯავენ, რამდენსაც უცხოელი ტურისტები - შვეიცარიაში. მიუხედავად ამისა, ბალანსი მაინც დადებითია და ტურიზმს მეექვსე ადგილი უჭირავს ექსპორტის მოცულობის მიხედვით.

თავდაპირველად შვეიცარიაში ტურიზმი მხოლოდ საზაფხულო აქტივობა იყო. ზამთარში დიდთოვლობა ხელს უშლიდა მოგზაურობას. მხოლოდ მე-19 საუკუნის დასაწყისში დაიწყო ტურიზმის ზამთრის აქტივობების განვითარება. ამ საქმეში პიონერები იყვნენ ბრიტანელები, რომლებმაც ზამთრის არდადეგები მოდურად აქციეს. დღესდღეობით ტერმინი “ დაბალი სეზონი” (Low Season) შემოდგომისა და გაზაფხულის რამდენიმე კვირას მოიცავს. მრავალადაა როგორც ზაფხულის, ისე ზამთრის კურორტები, ასევე ბისეზონური (ორსეზონიანი) კურორტები. შვეიცარიელებს მოსწონთ ერთდღიანი ან კვირის ბოლოს ორდღიანი ექსკურსიები, რომლებიც გულისხმობს მოგზაურობას მთის რკინიგზით, ტბაზე გემებით და მთებში მდებარე რესტორნების სტუმრობას.

შვეიცარიაში, განსაკუთრებით, ვალაისის, გრაუბუნდენის და ბერნის კანტონების, ტურიზმის ინდუსტრია კონცენტრირებულია ე.წ. “ცივი საწოლების” (Cold Beds) ფენომენზე. ბევრი საცხოვრებელი არ არის გაქირავებული და მფლობელები მთელი წლის განმავლობაში მხოლოდ რამდენიმე კვირით იყენებენ (<https://www.swissinfo.ch/eng/tourism>).

შვეიცარიაში არ მოიძებნება რეგიონი, სადაც ტურიზმის რომელიმე სახეობა არ იყოს განვითარებული. ყველაზე მნიშვნელოვანი ტურისტული დესტინაციებია სამთო კურორტები, სადაც ზამთარში - თხილამურებით სრიალი, ზაფხულში კი ფეხით სეირნობაა შესაძლებელი. გარდა ამისა, შვეიცარიაში ბევრი ტბისპირა კურორტია, რომლებიც წყლის სპორტის სხვადასხვა სახეობას სთავაზობს დამსვენებლებს.

ბევრი შვეიცარიული ქალაქი, თავის მხრივ, კურორტიცაა. გარდა ამისა, ნაკლებად მთიანი ლანდშაფტით გამოირჩეული სასოფლო დასახლებები ტურიზმის უფრო მსუბუქი სახეობებით გართობას სთავაზობს დამსვენებელს. შვეიცარიის ტურისტულ ადგილთა უმრავლესობა სხვადასხვა სახის ღონისძიებისა და აქტივობის კომბინაციით ხიბლავს ვიზიტორებს. დიდი ქალაქები, ძირითადად, ტბისპირა შეხვედრებს მასპინძლობს და მუზუმებიტაა მდიდარი: ბიზნესშეხვედრების დიდი ნაწილი სწორედ ასეთ ქალაქებში იმართება.

შვეიცარიის, როგორც ტურისტული დანიშნულების ადგილის, პოპულარიზაცია “ შვეიცარიის ტურიზმის” პასუხისმგებლობაა. დღესდღეობით შვეიცარია სხვა ქვეყნების საკმაოდ მაღალ კონკურენციას აწყდება მაშინ, როცა სახელწიფოს დანახარჯები შვეიცარიის პოპულარიზაციისთვის შედარებით მცირეა. ამას ემატება ის ფაქტიც, რომ შვეიცარიული ფრანკი მყარი ვალუტაა, რაც ვიზიტორებისათვის შვეიცარიას მეზობლებთან შედარებით უფრო ძვირ ქვეყნად აქცევს. ამით ტურისტული ვაჭრობა ნნეხქვეშ ექცევა. “შვეიცარიის ტურიზმი” ამჟამად ცდილობს ისეთ ბაზრებს დაუკავშირდეს, როგორებიცაა ჩინეთი და ინდოეთი: ეს ქვეყნები ეკონომიკურად წარმატებული ადამიანების რაოდენობის ზრდით ხასიათდებიან.

ალპები შვეიცარიის სტუმართა მთავარი მიზიდულობის ცენტრია. ზაფხულის განმავლობაში ალპები მშვენიერი ადგილია მოლაშქრეებისა და ქვეითებისათვის, ზამთარში კი - სათხილამურო აქტივობებისთვის. ვიზიტორებს საშუალება აქვთ ისარგებლონ საბაგიროთი. ეს ინფრასტრუქტურა, ძირითადად, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ განვითარდა. დღესდღეობით შვეიცარიის ალპების კურორტები ვიზიტორებს სთავაზობს სრულ ტურისტულ ინფრასტრუქტურასა და მომსახურებას.

ბოლო დრომდე შვეიცარიული ზამთრის კურორტები თოვლის საკმარისი რაოდენობით გამოირჩეოდნენ. თუმცა დღესდღეობით კლიმატის გლობალური ცვლილების შედეგად კურორტები რომლებიც ზღვის დონიდან 1000 მეტრზე დაბლა მდებარეობენ, ზრდიან მოთხოვნას თოვლის მანქანების გამოყენებაზე, რათა კურორტი თოვლის საკმარისი რაოდენობით იყოს უზრუნველყოფილი. სათხილამურო აქტივობები და მთის ტურიზმის სხვა ფორმები მნიშვნელოვნად ზემოქმედებს გარემოზე. ეს საკითხი ბოლო წლების განმავლობაში საკმაოდ აქტუალური

გახდა. მთიან რეგიონებში “მდგრადი ტურიზმი” ზაფხულისა და ზამთრის კურორტების სამიზნედ იქცა. იქიდან გამომდინარე, რომ ალპებში ტურიზმი ადგილობრივი ეკონომიკისთვის უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს, აუცილებელია გადაიდგას ნაბიჯები უნიკალური ლანდშაფტების შესანარჩუნებლად მომავალი თაობებისათვის (<https://www.swissinfo.ch/eng/tourism>).

ამრიგად, შვეიცარიის მაგალითი ცხადყოფს, რომ მთიან რეგიონებს უდიდესი პოტენციალი აქვთ და, ამასთან, მათი ათვისება ქვეყნის წარმატების გარანტი შეიძლება გახდეს.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ თანამედროვე მსოფლიოში მთიანი რეგიონები გამორჩეული ტერიტორიებია, სადაც არაერთ, დღემდე გადაუჭრელ პრობლემას ვაწყდებით, რომელთა მოგვარებაც კაცობრიობის მთავარი გამოწვევაა.

პირველ ყოვლისა, აღსანიშნავია, რომ ტურისტების ცნობისმოყვარეობისა და ინტერესების თანხვედრა არ იძლევა ტურიზმის განვითარების გარანტიას. მთის ტურიზმის განვითარება ერთდროულად მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული: ტურისტული ადგილის მიმზიდველობა, უსაფრთხოება და დაცულობა, ადგილობრივი მასპინძლების პროფესიონალიზმი, კაპიტალის ხელმისაწვდომობა და სხვ. ხშირად არ არსებობს საკმარისი კაპიტალი, რათა შეიქმნას ღირსშესანიშნავ ადგილებამდე მისასვლელი ინფრასტრუქტურა, ან თუნდაც მოხერხდეს ტურისტების დაბინავება. ეთნიკური და სასაზღვრო კონფლიქტები, ასევე, მკაცრი ასიმილაციის პოლიტიკა საკმაოდ ხშირია მთიან რეგიონებში, რაც ზრდის არასტაბილურობას და ამცირებს მთიანი რეგიონების მიმზიდველობას როგორც ტურისტებისთვის, ისე სხვა დაინტერესებული მხარეებისთვის. გარდა ამისა, ტურიზმის განვითარებისათვის გამოყენებული საშუალებები შესაძლოა ხელს არ უწყობდეს მის მდგრადობას.

მთიან რეგიონებში დაცული ტერიტორიების სიმრავლე არ არის მთის ტურიზმის მდგრადი განვითარების გარანტია. საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ დაცული ტერიტორიები გარემოს რესურსების შენარჩუნებასა და დაცვაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს და, თავის მხრივ, მსგავსი დაცული ტერიტორიებით ტურისტები ინტერესდებიან. მიუხედავად ამისა, მთიანი რეგიონების დაცული ტერიტორიები მრავალი საფრთხის წინაშე დგას: ჭარბი გამოყენება ადგილობრივი მცხოვრებლების მიერ, რომლებსაც საშუალება აქვთ თუნდაც მცირე სარგებელი მიიღონ და ამ მიზეზით ვიზიტორებისთვის ასეთი ადგილების ხელმისაწვდომობაზე უარი განაცხადონ.

კვლევის პერსპექტივები

მთიანი ტერიტორიების კვლევა ერთ-ერთი ყველაზე პერსპექტიული მიმართულებაა: ბოლოხანს ძალზედ სწრაფად იზრდება მსოფლიოში მთიანი ტერიტორიებისადმი ინტერესი, რაც, პირველ რიგში, განპირობებულია ტურიზმის ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფად მზარდი მიმართულების - ეკოტურიზმის - პოპულარობით. ეს უმთავრესად გულისხმობს ადამიანის რეკრეაციულ საქმიანობას ველურ, ხელთუქმნელ გარემოში, ბუნების ულამაზესი პეიზაჟებით ტკბობას, ადგილობრივი ტრადიციების (მთიან რეგიონებში ყველაზე მეტად არის შენარჩუნებული კულტურული ტრადიციები და წეს-ჩვეულებები ავთენტური სახით) გაცნობას და ა.შ. საქართველოს შემთხვევაშიც მთიანი ტერიტორიების კვლევა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია, რადგან ჩვენი ქვეყნის მთიანი რეგიონები უმძიმეს სოციალურ-ეკონომიკურ და დემოგრაფიულ მდგომარეობაშია. ამ პრობლემების გადაჭრა და ახალ გამოწვევებზე პასუხი წარმოუდგენელი იქნება ამ ადგილების კვლევისა და შესწავლის, ასევე მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების (რომლების იდგენენ ან დგანან ანალოგიური გამოწვევების წინაშე) გამოცდილების გაუთვალისწინებლად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ელიზბარაშვილი ნოდარ. გამოყენებითი გეოგრაფიის საფუძვლები. "უნივერსალი" . თბილისი. 2016. გვ. 191-195, 265-270.
2. ელიზბარაშვილი ნოდარ, მელაძე გიორგი, მეესენი ჰეინო, ხოციაძე აშოტ, კოლერი ტომას. მთიანი რეგიონების მდგრადი განვითარება (სახელმძღვანელო უმაღლესი სასწავლებლების სტუდენტებისთვის). გამომცემლობა "დანი" . თბილისი. 2018. გვ. 7-23, 29.
3. პავლიაშვილი ნინო. მსოფლიოს ტურიზმის გეოგრაფია (კონსპექტი), პირველი ნაწილი (2018). გვ. 47-49.
4. Tourism in Mountain Regions: Hopes, Fears and Realities. Sustainable Mountain Development Series. 2014. p.8-11. წიგნის ბმული: <http://www.fao.org/fileadmin/user-upload/mountain-partnership/docs/Tourism-in-Mountain-Regions-EN.pdf>
5. <https://www.swissinfo.ch/eng/tourism-today/29054498>